

TARIMSAL NÜFUSUN EĞİTİMİ VE TARIMSAL NÜFUS İÇİNDE KADIN

Prof. Dr. Ziya YURTTAŞ
Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi-Erzurum

Yrd. Doç. Dr. Tecer ATSAN
Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi-Erzurum

Yrd. Doç. Dr. Hacer ÇELİK
100. Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi-Van

ÖZET

Tarımsal nüfusun eğitimi, yani Tarımsal Yayım tarihi insanlık tarihi kadar eski bir olaydır. Ancak bu faaliyetlerin ülkemizde sistemli ve yaygın bir biçimde ele alınması geçen yüzyıl içerisinde gerçekleştirilebilmiştir. 1943 yılında Teknik Ziraat Teşkilatının kuruluşu ile kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere tarımsal nüfusun tüm bireyleri hedef kitle olarak kabul edilmiş, teşkilatlanma buna göre yapılmıştır.

Tarımsal yayım çalışmalarında başarı düzeyi çeşitli faktörlere bağlı olarak dalgalanmalar göstermiştir. Bu faktörler politik, ekonomik, sosyal ve teknik olarak sınıflandırılabilirler. Yayımcıların görevlendirilmelerinde liyakat kriterine gereken önemin verilmemesi politik, tarımın ekonomi içerisindeki oransal öneminin azalması ekonomik, çiftçiler arasında işbirliği eğiliminin yetersiz oluşu sosyal faktörlere örnek olarak verilebilir. Bu bildiride tarımsal yayım çalışmalarında etkinliğin sağlanabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken bazı teknik faktörler strateji, eğitim, sürdürülebilirlik başlıkları altında incelenmiş ayrıca kadının tarımsal nüfus içerisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Ortaya konulan öneriler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kalkınmada en önemli faktör fiziki ve finansal değil beşeri ve sosyal sermayedir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi eğitim çalışmalarıyla sağlanır. Bunun için her şeyden önce eğitimcilerin eğitilmesi gerekir.

Tarımsal nüfusun eğitiminde strateji kapsam ve konu boyutlarıyla ele alınmalı ve bu husus program ve proje belgelerine yansıtılmalıdır.

Tarımsal yayım projeleri eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanmalı, özellikle araçların amaçlara uygunluğu sağlanmalıdır. Uygulamalar çiftçilerin bulunduğu yerden başlamalı, çalışmalar sonunda mutlaka sistemli değerlendirmeler yapılmalıdır.

Sürdürülebilirlik tarımsal nüfusun eğitimi çalışmalarında temel strateji olarak benimsenmelidir. Sahiplenme sürdürülebilirliğin, katılımın ise sahiplenmenin ön koşulu olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan gelişmesi her şeyden önce toplumu oluşturan bireylerin yani cinsiyet açısından kadın ve erkeklerin eşit olanaklara sahip olmasına bağlıdır. Yıllardır ihmal edilen bir grup olan kadınların eğitimi gerek örgün gerek ise yaygın eğitim programlarıyla güçlendirilmelidir.

TARIMSAL NÜFUSUN EĞİTİMİ VE TARIMSAL NÜFUS İÇİNDE KADIN

GİRİŞ

Ülkemizde tarımsal nüfusun eğitiminin yani Tarımsal Yayım hizmetlerinin sistemli ve yaygın bir biçimde yapılması çalışmaları 1937 yılında yürürlüğe giren 3203 sayılı “Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilat Kanunu” uyarınca yapılan düzenlemelerden sonra başlamış 1943 yılında Ziraat Vekaleti bünyesinde önce 3 İlde (Ankara, Eskişehir, Manisa) daha sonra 1958 yılında tüm illerde kurulan Teknik Ziraat Teşkilatı ile önemli gelişmeler göstermiştir. Bu teşkilat bünyesinde oluşturulan Ev Ekonomisi ve 4-K birimleri ile tarımsal nüfusun tümü, kadınları ve çocukları da içine alacak bir biçimde eğitilmek istenmiştir.

Genel bir bakış açısıyla şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Tarımsal Yayım hizmetleri Teknik Ziraat Teşkilatının kuruluş yıllarında heyecanlı ve oldukça başarılı bir biçimde sürdürülmüş, 70li yılların ortalarından sonra tarımın ülke ekonomisindeki önem düzeyine ve Bakanlık bünyesindeki tayinlerde liyakat kriterine gösterilen özene paralel olarak düşmeler göstermiştir. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (EKKP) bu gözlemin doğruluğunu kanıtlayacak çok açık bir örnektir. EKKP 1981-89 yılları arasında Erzurum İlinde bulunan 1050 köyden seçilen 394 köyde uygulanmış ve bu proje için 137 milyon Dolar harcanmıştır. Proje sonunda yapılan gözlem ve araştırmalarda çiftçilerde, projenin eğitim çalışmalarına atfedilebilecek önemli her hangi bir davranış değişikliğine rastlanmamıştır. Yine her birisi için yaklaşık 100 milyon Dolar harcanan diğer Kırsal Kalkınma Projelerinde de çok farklı sonuçlar elde edildiği söylenemez. Bu durumun politik, ekonomik, sosyal ve teknik nitelikli nedenleri vardır. Yukarıda belirtildiği gibi tayinlerde liyakate gerekli önemin verilmemesi politik, tarımın ülke ekonomisindeki oransal öneminin düşmesi ekonomik, çiftçiler arasında işbirliği eğiliminin düşük olması ise sosyal nedenlere örnek olarak gösterilebilir. Bu konular bu bildirin kapsamı dışındadır. Bu bildirin amacı tarımsal nüfusun eğitiminde etkinliğin sağlanabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken bazı teknik hususları ortaya koymak ve tarımsal nüfus içinde kadının yerini belirtmektir. Söz konusu teknik hususlar strateji, eğitim, sürdürülebilirlik başlıkları altında incelenebilir.

1. STRATEJİ

1.1. Tarımsal Yayım'da Strateji

Strateji, bir amacı gerçekleştirmek için benimsenen yol veya uygulanan yöntemdir. Tarımsal nüfusun eğitiminde etkinlik sağlayabilmek için öncelikle göz önünde bulundurulması gereken konulardan birisi stratejidir. Strateji kavramı yeni gelişmeler ışığında konu ve kapsam boyutları ile ele alınabilir. Kapsam itibari ile strateji temel, genel ve aksiyon stratejisi, konu bakımından ise yayım sistemleri, kurumsal örgütlenme, yayımın finansmanı, hedef kitle örgütlenmesi, alt yapı-kredi-teknik hizmetler bağlantısı, araştırma-yayım-çiftçi bağlantısı gibi konular açısından ele alınabilir.

1.1.1. Stratejinin Kapsam Boyutu

Tarımsal Yayım'da strateji, “amaç” bakımından olduğu gibi, kapsam bakımından da temel, genel ve aksiyon stratejileri olarak üç grupta incelenebilir. Bu durum bir futbol takımında teknik direktör tarafından belirlenen oyun stratejilerine benzetilebilir. Futbol maçlarında temel amaç kazanmaktır. Bu temel amacı gerçekleştirebilmek

teknik direktör tarafından “hücum” veya “savunma” gibi bir temel strateji belirlenir. Daha sonra bu stratejiyi uygulayabilmek için daha dar kapsamlı stratejiler ve taktikler oluşturur. Benzer durum Yayım faaliyetleri için de geçerlidir. Yayım da temel amaç hedef kitlenin kalkınmasına yardım etmektir. Bu temel amaç için bir de temel strateji belirlemek gerekir.

1.1.1.1. Temel Strateji

Temel strateji, program çalışmalarının tümünde göz önünde bulundurulması gereken kurumsal nitelikte stratejik bir ilkedir. Tarımsal yayımda temel stratejik ilke *sürdürülebilir* insani gelişmedir. Tarımsal Yayım’da muhatap insandır. Yayım çalışmalarında hedef kitlenin kalkınmasına yardımcı olabilmek için onlarda beşeri sermayenin gelişmesi yönünde harcanır, diğer bir deyişle kapasite geliştirilir. Sürdürülebilirlik, proje uygulamalarının proje süresi sonunda dış destek olmaksızın hedef kitle tarafından ve özgün dinamiklerle devam ettirilebilmesidir.

1.1.1.2. Genel Strateji

Genel strateji, temel stratejinin gerçekleştirilebilmesi için program veya proje bazında göz önünde bulundurulması gereken stratejik ilkelerdir. Tarımsal Yayım’da en önemli genel stratejik ilkeler *sahiplenme* ve *katılımcılıktır*.

Sahiplenme hedef kitlenin bir projenin amaçlarını benimsemesi ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için çaba harcaması ve kendisini sorumlu hissetmesidir.

Katılımcılık, hedef kitlenin proje ile ilgili kararlarda söz sahibi olması ve eğitim çalışmalarına katılması demektir. Sürdürülebilirliğin ön koşulu sahiplenme sahiplenmenin ön koşulu ise katılımcılıktır. Hedef kitle, oluşumunda söz sahibi olduğu ve çalışmalarında yer aldığı projeleri benimser, sahiplenir ve sürdürülebilirliği sağlar.

1.1.1.3. Aksiyon Stratejisi

Aksiyon stratejisi, aksiyon planı bazında etkinliği sağlamak için göz önünde bulundurulması ve uygulanması gereken stratejik ilkelerdir. Tarımsal Yayım çalışmalarında aksiyon planı bazındaki önemli stratejik ilkeler araçların amaçlara ve hedef kitlenin özelliklerine uygunluğu ve çalışmaların hedef kitlenin bulunduğu yerden başlaması gibi uygulamaya yönelik ilkeleridir.

Tarımsal Yayım büyük ölçüde eğitime dayanan bir konudur. Eğitimde değişik düzeylerde amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirebilecek değişik etkinlikte araç ve yöntemler vardır. Tarımsal Yayım çalışmalarında etkinlik sağlanabilmesi için uygulanan araç ve yöntemlerin, amaçlara ve hedef kitlenin özelliklerine uygun olması gerekir. Çalışmalarda kısa zamanda bir başarı sağlayabilmek ve böylece çiftçilerin güvenini kazanabilmek için bu çalışmaların hedef kitlenin yani çiftçilerin bulunduğu yerden başlatılması gerekir. Şurası unutulmamalıdır ki, çiftçiler çok zor koşullarda hayatta kalabilmelerini sağlayan ve binlerce yıl geçmişi olan önemli bir bilgi birikimine sahiptirler. Bu bilgi birikimini yok sayan bir strateji başarılı olamaz. Tarımsal yayım programlarında başarı sağlayabilmek için öncelikle çiftçilerin uzun zamandan beri yaptıkları işi daha iyi yapabilmelerine yardımcı olmak gerekir.

1.1.2. Stratejinin Konu Boyutu

Strateji kavramının kapsam boyutu yanında konu boyutu ile de incelenmesi, bu kavramın iyi bir biçimde anlaşılması bakımından önem arz eder. Değişik konulardaki amaçların gerçekleştirilebilmesi için benimsenen değişik yollar ve uygulanan değişik yöntemler vardır. Bu konular Tarımsal Yayım açısından, yukarıda da belirtildiği gibi, yayım sistemleri, kurumsal örgütlenme, yayımın finansmanı, hedef

kitle örgütlenmesi, altyapı-kredi-teknik hizmetler bağlantısı, araştırma-yayım-çiftçi bağlantısı gibi konular olabilir.

1.1.3. Strateji Matrisi

Strateji kavramı kapsam ve konu boyutları ile ele alındığında aşağıda gösterilen ve strateji matrisi olarak adlandırılacak bir tablo ortaya çıkar. Bu tablonun doldurulması değişik yönetimler tarafından değişik şekillerde gerçekleştirilebilir. Strateji belirlenmesinde böyle bir matris yaklaşımı çalışmaların düzenli ve bilinçli bir biçimde planlanması ve uygulanması açısından yararlı olur.

Tablo 1. Tarımsal Yayım'da Bir Örnek Strateji Matrisi

Kapsam ve Konular	Temel Strateji	Genel Strateji	Aksiyon Stratejisi
Bir Bilim Dalı Olarak Yayım	Sürdürülebilir insani gelişme	Katılımcılık ve sahiplenme	Araçların amaçlara uygunluğu, hedef kitlenin bulunduğu yerden başlamak
Yayım Sistemleri	Kalkınmamış yörelerde kamu yayımı ağırlıkta, kalkınmış yörelerde ise kamu dışı yayım	Girdi temin eden kuruluşların yayım faaliyetlerinin kamu denetiminde yapılmasını sağlamak	Gelişmemiş bölgelerde kuruluş masraflarına kamu katkısının sağlanması
Kurumsal Örgütlenme	Kamu araştırma ve yayım kurumlarının tek çatı altında birleştirilmesi	Yayım kuruluşlarının araştırma kuruluşlarına entegre edilmesi	Örgütlenmenin NUTS II düzeyi kalkınma alt bölgesi sınıflandırmasına uygun olarak yapılması
Yayımla Finansmanı	Kamu yükünü azaltmak	Özel yayım faaliyetlerini özendirme	Yararlanıcıların gittikçe artan oranlarda katkı sağlaması
Hedef Kitle Örgütlenmesi	Hedef kitlenin örgütlü duruma getirilmesi	Ürün bazında birlik ve kooperatiflerin kurulması	Çiftçi örgütleri üyelerine kredi ve benzeri hizmetlerde öncelik v.b. avantajlar sağlanması

Altyapı-Kredi-Teknik Hizmetler Bağlantısı	Bütüncül Yaklaşım. Üç hizmetin birlikte sunulması	Hizmetlerin proje bazında çiftçilere sunulması	Alt yapıda önceliklerin üretime yönelik olarak ele alınması, kredilerin kontrollü sistemde yapılması, teknik hizmetlerde uygulanabilirlik kriterine önem verilmesi
Araştırma-Yayım-Çiftçi Bağlantısı	Çiftçilere örgütler aracılığı ile ulaşmak	Örgüt yöneticilerinin araştırma ve yayım kuruluşlarının yönetiminde söz sahibi olmalarının sağlanması	Gelişmiş yörelerde önder çiftçi ve sözleşmeli çiftçilik modellerinden yararlanmak

1.2. Kırsal Kalkınmada Strateji

Kırsal Kalkınma, kırsalda yaşayan tüm insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu anlamda Kırsal Kalkınma hem hedef kitle, hem de ilgi alanı bakımından Tarımsal Yayımı içeren, fakat ondan daha kapsamlı olan bir kavramdır. Kırsal Kalkınmada hedef kitle, tarımla uğraşanların yanında diğer meslek gruplarını da içerir. Aynı şekilde Kırsal Kalkınma, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel alanlar yanında, alt yapı, kredi, sağlık ve güvenlik gibi alanları da kapsar.

Tarımsal Yayım'da olduğu gibi Kırsal Kalkınmada da temel, genel ve aksiyon amaçları ve bunlara bağlı olarak temel, genel ve aksiyon stratejileri söz konusudur. Kırsal Kalkınmada temel strateji parçacıl değil bütüncül yaklaşım olmalıdır. Genel ve aksiyon stratejileri projelerin özelliklerine bağlı olarak değişebilir. Örneğin bir projede genel strateji olarak çiftçilerin proje masraflarının bir bölümünü karşılaması istenir, diğer bir projede bu istenmeyebilir.

Bütüncül yaklaşım alt yapı, kredi, teknik v.b. hizmetlerin birbirini destekleyen ve tamamlayan bir biçimde çiftçilere ulaştırılmasıdır. Kırsal Kalkınma büyük ölçüde eğitime dayanan bir teknik hizmettir. Fakat Kırsal Kalkınma yalnızca bilgi aktarma işlemi olarak ele alınmamalıdır. Eğitimsiz kalkınma olmaz, ama yalnızca eğitimle de kalkınma olmaz. Kalkınma çalışmalarının etkin olabilmesi için bu çalışmalarda bütüncül bir strateji uygulanmalıdır. Diğer bir deyişle, Tarımsal Yayım çalışmalarında çiftçilere herhangi bir yenilik hakkında bilgi aktarılırken, onlara söz konusu yeniliğin uygulanması için gerekli olan altyapı hizmetlerinin ve kredi imkânlarının ve güvenlik ortamının da sağlanmasında yardımcı olmak gerekir.

Bütüncül bir yaklaşımla planlanan Kırsal Kalkınma programları çerçevesinde, çiftçilere hizmet götüren kuruluşlar arasında sıkı bir işbirliği ve etkin bir eşgüdüm gereklidir. Böylece, çiftçilere birbirinden kopuk hizmetler yerine, birbirini destekleyen ve tamamlayan çalışmaların oluşturduğu etkin bir hizmetler demeti götürülebilir.

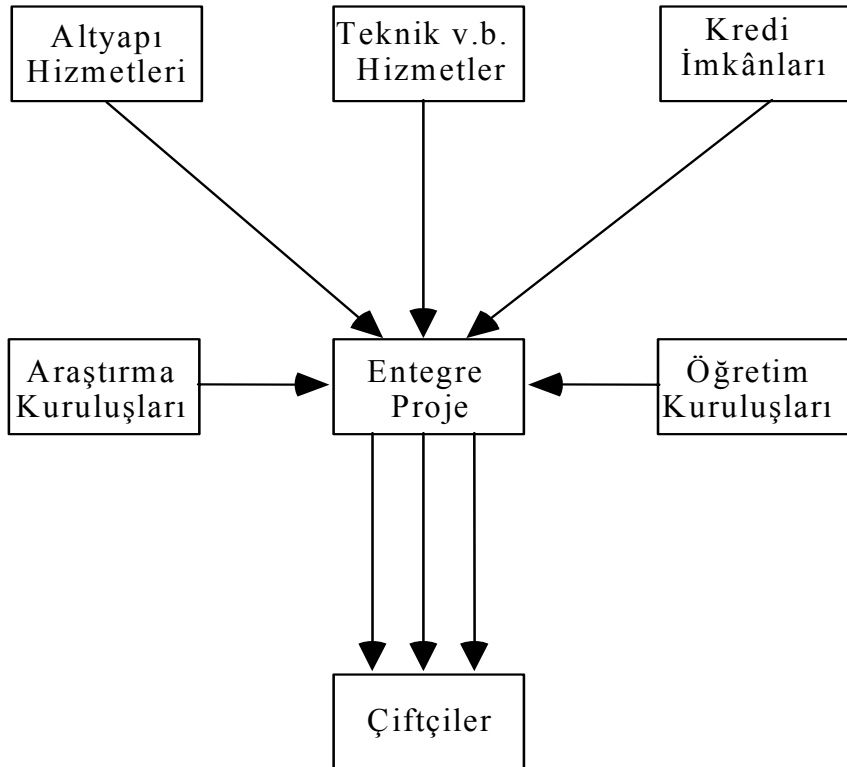
Türkiye'de son yıllarda, özellikle uluslararası kuruluşların finansman ve teknik yönden katkıda buldukları Kırsal Kalkınma Projeleri'nde altyapı, kredi ve eğitim hizmetleri birlikte yürütülmektedir. Bu projeler ve uygulama yılları aşağıdaki gibidir:

- (1) Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi 1976-1981
- (2) Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi 1981-1989
- (3) Muş-Bingöl Kırsal Kalkınma Projesi.....1990-1999
- (4) Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi.....1991-2000
- (5) Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi.... 1993-2001
- (6) Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi.....1997-2004

Bütüncül yaklaşım Şekil 1'de gösterildiği gibi şematize edilebilir. Bu şekilde altyapı hizmetleri, kredi imkânları teknik ve benzeri hizmetlerin entegre bir proje çerçevesinde çiftçilere bir hizmetler demeti şeklinde götürülmesi gösterilmektedir. Bu tür projelerde araştırma ve öğretim kurumları, dolaylı görevler alıp danışmanlık benzeri hizmetler verebilirler.

Önemli altyapı hizmetleri; yol, su, elektrik ve sulama şebekeleri gibi hizmetlerdir. Kredi imkânlarından kastedilen, çiftçilere sağlanan aynî ve nakdi kredilerdir. Bu tür krediler genellikle T.C. Ziraat Bankası ve Tarım İl Müdürlükleri işbirliği ile sağlanır.

Teknik hizmetler ise eğitime dayalı olarak hayvan sağlığı, makine kullanımı ve bakımı vb. konularda çiftçilere götürülen hizmetlerdir. Bu hizmetler genellikle Tarım İl Müdürlükleri tarafından yapılır. Fakat bazı altyapı kuruluşları da kendi alanlarına giren konularda çiftçilere teknik hizmetler götürür, onlar için eğitici çalışmalar yapabilirler.

Şekil 1 : Kırsal Kalkınmada Bütüncül Yaklaşım Stratejisi

2. EĞİTİM

Eğitim, kişilerin bilgi, duygu ve becerilerinde istenen yönde ve kasıtlı olarak bir değişim veya gelişim meydana getirme amacına yönelik faaliyetlerdir.

Daha öncede belirtildiği gibi Tarımsal Yayım büyük ölçüde eğitime dayanan bir hizmettir. Bu bakımdan, eğitim konusunun Tarımsal Yayım açısından incelenmesi gerek akademik ve gerekse pratik Tarımsal Yayım çalışmalarına ışık tutar.

Eğitimde hedef insandır. İnsan varlığının temel unsurları **zihin, ruh ve beden** dir. Eğitim çalışmalarında bu unsurların yalnızca birisine değil, tümüne hitap edilerek insanların **bilgi, duygu ve beceri** bakımından dengeli bir biçimde değişmesi veya gelişmesi istenir. Çünkü, olumlu duygularla desteklenmeyen bilgi ve beceri, yararı bir yana, zararlı da olabilir. Nitekim soyguncular, dolandırıcılar vb. kişiler bilgi ve beceri bakımından oldukça ileri düzeyde olmalarına rağmen olumlu duygulardan yoksun olduklarından yeteneklerini toplum zararına kullanabilmektedirler. O halde, anlamlı ve toplum yararını gözetilen bir eğitimde, insanı oluşturan tüm unsurlar göz önünde bulundurulmalı ve bunların dengeli bir biçimde gelişmesi sağlanmalıdır.

2.1. Eğitim Programları

Eğitim programları, eğitimde amaç, araç ve sonuçlarla ilgili soruların cevaplandırıldığı belgelerdir. Bir inşaat için proje ne ise, eğitim için de program odur. Eğitim çalışmalarında etkin olabilmek için bu çalışmaların, bilimsel temellere dayalı programlara bağlı olarak yürütülmesi gerekir. Gelişigüzel yapılan eğitim, sağduyuya dayanan bazı başarılı örnekler dışında, istenen sonuçlar vermediği gibi bazen zararlı da olabilir. Böyle bir eğitim, resmi öğretimde kendisinden olması beklenen yeteneklerden yoksun diplomalılar, Tarımsal Yayım eğitiminde ise Yayımçıya güvenini kaybeden bir çiftçi kitlesi meydana getirir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, eğitim programlarında esas olarak amaçlar, araçlar ve sonuçlarla ilgili soruların cevaplandırılması gerekir. Bu sorular aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.¹

- (1) Eğitimde amaçlar ne olmalıdır?
- (2) Bu amaçlar en uygun şekilde hangi araçlarla gerçekleştirilebilir?
- (3) Çalışmaların sonuçları nasıl değerlendirilebilir?

Tarımsal Yayım programlarında da aynı soruların cevaplandırılmaları söz konusudur.

2.1.1. Eğitimsel Amaçlar

Eğitimde amaç, tanımda da belirtildiği gibi kişilerin bilgi, duygu ve becerilerinde bir değişim veya gelişim meydana getirmektir. Genel eğitimde olduğu gibi tarımsal eğitim programlarında da amaçların önceden belirlenmesi ve açık olarak ifade edilmeleri gerekir. Çünkü, bu amaçlar öğretim araç ve yöntemlerinin seçiminde en önemli faktörlerdir. Ayrıca bu amaçlar değerlendirme işleminde temel ölçütler olarak kullanılırlar. Yani bir programda başarı, genel olarak amaçlarla sonuçların karşılaştırılmalarıyla ölçülür.

Tarımsal Yayım'da eğitimsel amaçlar çiftçilerin geçmişte kazanmış oldukları bilgi ve deneylere dayanmalı ve uygulamadan uzak olmamalıdır. Uygulamadan uzak

¹ Ralph W. Tyler, Basic Principles of Curriculum and Instruction, University of Chicago Press, 1970. s.1

bilgilerin çiftçilere aktarılması çok zor ve çoğunlukla gereksizdir. Diğer taraftan amaçlar mevcut imkânlarla gerçekleştirilebilecek boyutlarda olmalıdır.

Tarımsal Yayım programlarında da duygu alanına giren eğitimsel amaçlar yer alabilir. Çiftçilerin yeniliklere karşı olan tutum ve davranışlarını değiştirmeye yönelik amaçlar bu alana girerler. Örneğin, belli bir kırsal yörede kooperatifçiliğin kurulmasını amaçlayan, bir Yayım programında hem bilgi hem de duygu alanına giren amaçlar vardır. Bu tür programlarda ilk aşamada, çiftçilerin ilgisini çekmek için çaba harcanmalı, bunun için programın çiftçiler için yararı vurgulanmalıdır. Eğer çiftçilerin ilgi duyması sağlanırsa, çiftçiler aktif tepki göstererek program hakkında daha geniş bilgi edinmek ister ve sorular sorarlar. Kendilerine göre yeterli bilgi edindikten sonra programın zihinsel bir değerlendirmesini yaparak program hakkında bir yargıya varırlar. Bu yargı daha önce benimsenen yargı ve değerlerle çelişkili ise bunlardan birisi benimsenir ve diğeri reddedilir.

2.1.2. Öğretim Araç ve Yöntemleri

Öğretim araç ve yöntemleri, eğitim programlarında yer alan amaçları gerçekleştirebilmek için yararlanılan materyal veya uygulanan yöntemlerdir. Eğitim programlarında kesin amaçlar ve bunların ait oldukları amaç alanları ve aşamaları belirlendikten sonra, bu amaçları gerçekleştirebilmek için, uygun öğretim araç ve yöntemlerinin seçilip düzenlenmesi gerekir.

Gerek resmi öğretimde, gerekse Tarımsal Yayım eğitiminde öğretim araç ve yöntemleri seçilirken ve uygulanırken aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması, çalışmalarda etkinliğin sağlanması bakımından gereklidir.

- Öğretim araç ve yöntemleri, programda yer alan eğitimsel amaçlara uygun olmalıdır. Tarımsal Yayım çalışmalarında sadece radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından yararlanılarak hedef kitlede yüksek aşamada bir değişiklik meydana getirmek imkânsız gibidir. Değişik Yayım araç ve yöntemleri, değişik alan ve aşamalardaki amaçların gerçekleştirilmesinde etkin olabilirler.
- Eğitim ortamı öğrencilerin yeteneklerine uygun olmalıdır. Tarımsal Yayım eğitiminde hedef, genellikle yetişkinlerdir. Yetişkinlerde bilgi, duygu ve beceri alanlarında değişiklik meydana getirmek gençlere göre daha zordur ve daha uzun zaman alır. Diğer taraftan yurdumuzda kırsal kesimde bulunan nüfusun bir bölümü okuma-yazma bilmemekte ve diğerlerinin de eğitim düzeyi yüksek değildir. Bu bakımdan eğitim içerikleri kısa, öz ve anlaşılabilir nitelikte sunulmalıdır.
- Eğitim uygulamalarına öğrencilerin ilgi ve istekle katılmaları sağlanmalıdır. İlgi ve istek, öğrenmede ön şartlardandır. Bu bakımdan öğrencilerde ilgi ve istek uyandırmak ve bunu devam ettirmek, eğitimsel amaçları gerçekleştirmede önemli hususlardandır. Tarımsal Yayım gönüllü bir eğitim olduğu için, bu çalışmalarda zorlama veya olumsuz motivasyon söz konusu olamaz. Çiftçilerde olumlu motivasyon yaratmak için ise Yayım programlarının, çiftçilerin öncelikle önemsendiği ihtiyaçları karşılamaya yönelik olması gerekir.
- Eğitim ortamında kişisel ayrılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Herhangi bir öğrenci grubu birçok bakımdan homojen değildir. Tarımsal Yayım eğitimine katılanlar, resmi okullardaki öğrencilere göre yaş, bilgi, tutum, ilgi, ihtiyaç ve yetenek bakımından daha büyük ayrılıklar gösterirler. Bu bakımdan özellikle Tarımsal Yayım eğitiminde, kişisel ayrılıklar kavramı önem taşır. Eğitim hedef

kitlenin ortalaması düzeyinden başlatılmalıdır, ancak kişisel farklılıklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, önder çiftçilere özel ilgi göstermek, programların başarısı bakımından yararlı olur.

2.1.3. Eğitim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme

Ölçme, herhangi bir olay veya olguya ait özelliklerin gözlenmesi, belirlenmesi ve sembollerle ifade edilmesidir. Değerlendirme ise, herhangi bir şey hakkında nicelik veya nitelik bakımından bir yargıya varmaktır. Ölçmede ölçekler, değerlendirmede ise ölçütler kullanılır. Ölçme objektif, değerlendirme ise subjektif olarak nitelendirilebilir.

Değerlendirme, eğitim çalışmalarının vazgeçilmez unsurudur. Çalışmaların ne ölçüde başarılı olduklarını anlamak ve gerekli düzeltmeleri yapabilmek için sistematik değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Tarımsal Yayım çalışmalarında da sistematik değerlendirmeler yapmak amaçlarla sonuçları sistematik bir biçimde karşılaştırarak bir yargıya varmak gerekir. Aksi halde programların başarısı anlaşılmayacağı gibi yapılan hataların düzeltilmesi de mümkün olmaz.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik bir proje süresi sonunda amaçların dış etkenler olmaksızın yerel dinamiklerle gerçekleştirilebilir olması şeklinde tanımlanabilir. Bir Tarımsal Yayım projesinde, öngörülen proje süresi sonunda yeniliklerin yayılmasının devam etmesi sürdürülebilirliğin bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Aslında sürdürülebilirlik Tarımsal Yayım'da temel stratejinin özünü oluşturur. Sürdürülebilirlik beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi ile gerçekleştirilebilir. Bunun için hedef kitlenin karar alma sürecine aktif katılımının sağlanması ve projeyi sahiplenmesi gereklidir.

4. TARIMSAL NÜFUS İÇİNDE KADINLARIN EĞİTİMİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel açılarından gelişmesi her şeyden önce toplumu oluşturan bireylerin yani cinsiyet açısından kadın ve erkeklerin eşit olanaklara sahip olmasına, diğer bir deyişle cinsiyet dengeli bir yaklaşıma bağlıdır. Toplumu oluşturan bireylerin tüm olanaklardan eşit yararlanması toplumun dengeli ve anlamlı kalkınmasında oldukça önemlidir.

Kadının toplumdaki rolü, yaşadığı toplumun gelişmişlik düzeyine, gelenek ve göreneklerine göre belirlenir. Kırsal kesimde de kadının rolü, köyün coğrafi konumu, şehirle olan iletişimi, kullanılan teknoloji ve geçim kaynağına göre farklılık gösterir (Fazlıoğlu, 2002). Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak kadının ev işlerinde, erkeğin ev dışı işlerde yoğunlaşması, kadının aleyhinde hiyerarşik bir yapı oluşturmuştur (Arslan, 2000). Özellikle ülkemizin Doğu bölgelerindeki kadınlar bu geleneksel sosyal tabakalaşmadan ve toplumun belirlediği cinsiyetler arası eşitsizlikten olumsuz yönde etkilenmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde son 20 yılda özellikle kırsal alanda yoksul kadın sayısı artmıştır. IFAD'ın yaptığı bir araştırmaya göre 114 gelişmekte olan ülkede kırsal kadınların %65'inin tarımla meşgul olduğu belirtilmiştir (Hasipek ve ark. 1995).

2000 yılı nüfus sayımına göre Türkiye'deki toplam nüfusun % 65,01'i kent, % 34,99'u köy nüfusudur. Bu oranlar bölgelere göre değişmektedir. Doğu Anadolu bölgesinde toplam nüfusun % 53,15'i kent, % 46,85 'i köy nüfusudur. Ülkemizde 2000 yılı köy nüfusu 23 797 653 civarındadır. Bu nüfusun 11,9 milyonunu kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye genelinde tarım sektöründe çalışan 7 449 000 nüfusun 3,3 milyonunu yani % 44'ünü kadınlar oluşturmaktadır (DİE, 2004a). Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde bu oran daha fazladır. GAP Bölgesindeki kadınların %60'ı kırsal alanda ve tarım sektöründe çalışmaktadır (Fazlıoğlu, 2002). 2000 DİE Hanehalkı

İşgücü anketi sonuçlarına göre toplam 5 509 000 olan çalışan kadınların %68,8'i ücretsiz aile işçisi durumundadır (DİE, 2004b).

Geçimlerini büyük ölçüde tarımsal faaliyetlerden sağlayan ve kırsal kesimde yaşayan kadınların sosyal ve ekonomik durumu kentte yaşayan kadınların durumundan daha düşük olduğu bilinmektedir. Bu açıdan kırsal alanda yaşayan kadınların düşük yaşam standartlarının yükseltilmesi gerekliliği açıktır. Bu da ancak eğitim çalışmasıyla gerçekleştirilebilir.

Özellikle kırsal alanda yaşayan sosyal ve ekonomik düzeyi oldukça düşük kadınların yaşamlarını kolaylaştırıcı ve güçlendirici yeni beceriler kazanmaları ve bilinçlenmeleri gerekmektedir. Bunun sağlanmasında kuşkusuz eğitimin rolü büyüktür (Anonim, 2000).

Kadının toplumu geliştirici güç haline gelmesi, kimlik mücadelesini kazanması ve yaşama müdahale edebilmesinin yolunu eğitim göstermektedir. Kadın eğitim görmezse, tarım işçisi durumunda üretkenliği düşük düzeyde, yoksul ve güçsüz, çocuklarını gerekli şekilde yönlendiremeyen, ergenlik döneminde aile kuran, hastalık nedeniyle çocuğunu kaybeden bireyler durumuna gelebilir (Anonim, 2003a).

Ülkemizdeki kadınların öğrenim durumuna bakıldığında %21,5 i herhangi bir öğrenim kurumundan mezun değildir. % 37,2 si ilköğretim mezunu, % 2,5 i ilköğretim, % 4,9 u ortaokul ve dengi , % 10,6 sı lise ve dengi mezunu ve % 3,9 u yüksekokul ve fakülte mezunudur (DİE, 2004a). 2000 yılı verilerine göre genel nüfus içinde toplam 29 613 798 kadının 23 875 115 i okuma yazma bilmektedir. Toplam erkek nüfusu içinde okur yazarlık oranı %93,9 toplam kadın nüfusu içinde okur yazarlık oranı %80,6 dır (DİE, 2004a).

Çizelge 1. Bölgelere göre okuma yazma bilmeyen kadınların oranı (%)

Bölgeler	Bölge kadın nüfusu içinde okumaz yazmaz kadın oranı	Bölge okumaz yazmaz nüfusu içinde okumaz yazmaz kadın oranı
G.doğu Anadolu	44,6	76,8
Doğu Anadolu	37,0	81,7
Karadeniz	25,4	79,6
İç Anadolu	17,2	80,0
Ege	19,7	80,0
Marmara	12,5	81,8
Akdeniz	20,9	81,0

Kaynak: DİE, 2000 Nüfus Sayımı Verileri.

Çizelgeden bölgeler arasındaki kadın nüfus içinde okuma-yazma durumunda farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Bölge nüfusu içinde okuma yazma bilmeyen kadın oranının en yüksek olduğu bölgeler Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dur. Okuma yazma bilmeyen nüfus içinde yine okuma yazma bilmeyen kadın oranının en yüksek olduğu bölgeler Marmara, Doğu Anadolu ve Akdenizdir.

GAP Bölgesinde okur-yazar oranı %68,8 dir. Bölgede erkeklerin %81,3 ü, kadınların %55,6 sı okur-yazardır. Bu bölgede kız çocukları küçük yaşta evlendirildiklerinden, kardeşlerine annelik yaptıklarından ve bedensel gelişimlerinden dolayı ilköğretimden sonra okutulmamaktadırlar. Okumalarına engel olan diğer

nedenler de, köyün coğrafi konumu, alt yapı yetersizlikleri ve sosyo-kültürel nedenlerdir (Fazlıoğlu, 2002). Van'da yapılan bir araştırmada kız çocuklarının 10 yaşının altında ev işi yapmaya ya da çalışmaya başlamaları ve yine küçük yaşta evlendirilmelerinden dolayı okutulmamaktadırlar. Kadınların %51 i 1-5, %33 ü 6-10, %14 ü de 11-17 arası sağ ya da ölü doğum gerçekleştirmektedir (Bağcı,2002).

GAP ve Doğu bölgelerinde aile planlamasının, çocukların sağlıklı yetiştirilmesinin ve göçlerin engellenmesinin ve yeni istihdam alanlarının yaratılması için kadınların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için örgün eğitimin yanında veya bitirdikten sonra kadınların gidebileceği yaygın eğitim kursları açılmıştır. 1970 li yıllara kadar kalkınma programlarına dahil edilmeyen kadınlar, kalkınmada cinsiyet dengeli yaklaşımın şart olması gerektiği anlaşıldıktan sonra, bu programlara dahil olmuşlardır. 15-50 yaş arasındaki kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda daha etkili yer almaları için 1995 yılından itibaren Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) oluşturulmaya başlanmıştır. 2002 yılına kadar GAP bölgesinin 8 ilinde 24 ÇATOM açılmış ve yaklaşık 70 bin kişiye ulaşılmıştır (Fazlıoğlu, 2002). Toplumda cinsiyet dengesizliğinin azaltılması için Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından Toplumsal Cinsiyet Eğitimi programları eğitimin her alanında uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. En çok ulaşabildiği kurum Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Merkezleri'dir. 1999-2000 yılında merkeze devam edenlerin %79,33 ü kadındır (Anonim, 2003a). Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE) , okuldan erken ayrılan kız çocuklarına uygun eğitim olarak istihdam olanakları sağlamak amaçlıdır (Anonim, 2003a).

DİE 2003 verilerine göre; ülke genelinde toplam nüfusun işgücüne katılım oranı %48,7 olup, bu oran erkeklerde %70,1, kadınlarda %27,4'tür. Kırsal alanda ise toplam işgücüne katılma oranı %60,1 olup, bu oran erkeklerde %76,7, kadınlarda ise %43,8'dir. Ayrıca kırsal alanda istihdam edilenlerin %77,0'si tarımda yer almakta olup, bu oranın %47,5'i kadın, %52,5'i erkektir. Yine kırsal alanda istihdam edilen erkeklerin %66,6'sı kadınların ise %94,2'si tarımda yer almaktadır. Yani kırsal alanda kadınların tamamına yakını tarımda istihdam etmektedir (Anonim, 2003b)

Kırsal kesimde tarım kesiminden çalışan kadınların yaptığı işler ev işlerinden sayılmakta ve %87,4 ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (Anonim,1999) .Ankara'nın kırsal kesiminde yapılan bir çalışmada kadınların %91,6 sı ürün pazarlamada, %89,5 i hasatta, %88,2 si toprağı ekime hazırlamada, % 87,0 ı çapa yapmada, % 83,2 si sulamada çalışmaktadır. Katıldıkları diğer tarımsal faaliyetler %79,0 taşıma, %77.3 hayvan bakımı, % 76,9 budama ve %73,5 ekim ve gübreleme işleridir (Özgen ve Ufuk 2000).

Tarımda çalışan kadınların ücret konumlarına göre dağılımına bakıldığında, %87,3'ünün ücretsiz aile işçisi, %8,5'inin kendi hesabına veya işveren adına, %4,2'sinin ise ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı görülmektedir (Anonim, 2003b).

Kırsal alanda zor ve sınırlı koşullarda yaşayan, çoğunluğu tarım sektöründe çalışan, tarımın her alanında aktif rol oynayan ve erkeklerden daha fazla emek veren kadınlar, cinsiyet ayırımına maruz kalmakta ve fırsat eşitliklerinden faydalanamamaktadırlar. Kalkınmadaki önemli rolü çok geç anlaşılan kadınlar için özellikle 1970'lerden sonra örgün eğitimin yanında yaygın eğitim programları hazırlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Buna karşın elde edilen sonuçlar yani hala okuma yazma oranının düşüklüğü, genç yaşta evliliklerin devam etmesi, plansız doğumlar ve arkasından gelen, ölü doğumlar, düşükler ve engellenemeyen nüfus artışı, kadının halen ücretsiz tarım işçisi kimliğinden kurtulamaması ve farklı istihdam alanına yönelişin az olması, daha çok kadına ulaşılması ve eğitim düzeyinin dolayısıyla kadınlardaki bilinçlilik düzeyinin yükseltilmesi için farklı veya daha

geliştirilmiş ve sürekliliğin sağlanacağı projelere ve programlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Kadınlara yönelik özellikle yaygın eğitime daha fazla yer verilmesi gerekir. Zira daha geniş konu alanlarında yaygın eğitim mümkündür. Yıllardır ihmal edilen bir grup olan kadınların eğitimi gerek örgün gerek yaygın eğitim programlarıyla güçlendirilmelidir.

Cinsiyet ayrımının ortaya çıkardığı hiyerarşik yapının değişmesi, katılımların artması için kadınların yanında erkeklerin de bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Erkeklerin hem kadınların kalkınmaya etkin katılımlarında destek sağlaması için hem de kadınların eğitimde desteklenmesi ve yardımcı olunması için örgün eğitim ve yaygın eğitim programlarıyla eğitilmeleri gerekmektedir. Özellikle kırsal alanda erkeklerin destekleri toplumun genel eğilimini değiştirmede oldukça etkili olabilmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarımsal nüfusun eğitimi hem dünyada hem de ülkemizde çok eski tarihlere dayanmakta ise de bu faaliyetlerin ülkemizde sistemli ve yaygın bir biçimde ele alınması geçen yüzyıl içerisinde gerçekleştirilebilmiştir. 1943 yılında Teknik Ziraat Teşkilatının kuruluşu ile kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere tarımsal nüfusun tüm bireyleri hedef kitle olarak kabul edilmiş, teşkilatlanma buna göre yapılmıştır.

Tarımsal yayım çalışmalarında başarı düzeyi çeşitli faktörlere bağlı olarak dalgalanmalar göstermiştir. Bu faktörler politik, ekonomik, sosyal ve teknik olarak sınıflandırılabilirler. Yayımcıların görevlendirilmelerinde liyakat kriterine gereken önemin verilmemesi politik, tarımın ekonomi içerisindeki oransal öneminin azalması ekonomik, çiftçiler arasında işbirliği eğiliminin yetersiz oluşu sosyal faktörlere örnek olarak verilebilir. Bu bildiride tarımsal yayım çalışmalarında etkinliğin sağlanabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken bazı teknik faktörler bu faktörler strateji, eğitim, sürdürülebilirlik olarak belirlenmiş, ayrıca tarımsal nüfusun eğitiminde cinsiyet dengesi konusu incelenmiştir. Bu çerçevede tarımsal nüfusun eğitiminde etkinliğin sağlanabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken ilkeler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Kalkınmada en önemli faktör fiziki ve finansal değil beşeri ve sosyal sermayedir. Beşeri sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesi eğitim çalışmalarıyla sağlanır. Tarımsal nüfusun eğitiminde her şeyden önce eğiticilerin eğitilmesi gerekir. Bu konudaki görevlendirmelerde liyakat kriteri ödünsüz olarak esas alınmalıdır.
- Tarımsal nüfusun eğitiminde strateji kapsam ve konu boyutlarıyla ele alınmalı ve bu husus program ve proje belgelerine yansıtılmalıdır.
- Tarımsal yayım projeleri eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanmalı, özellikle araçların amaçlara uygunluğu sağlanmalıdır. Uygulamalar çiftçilerin bulunduğu yerden başlamalı, çalışmalar sonunda mutlaka sistemli değerlendirmeler yapılmalı, bu değerlendirmelerde çalışmaların üstün ve yetersiz yanları yanında gelecekteki çalışmaların daha da etkin olabilmesi için gerekli hususlar ortaya konulmalıdır.
- Sürdürülebilirlik tarımsal nüfusun eğitimi çalışmalarında temel strateji olarak benimsenmelidir. Sahiplenme sürdürülebilirliğin, katılım ise sahiplenmenin ön koşulu olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Eğitim programlarında parçacıl yaklaşım yerine bütüncül strateji benimsenmeli, çiftçilere götürülen bilgiyle birlikte gerekli girdi imkanları da sağlanmalıdır.
- Toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan gelişmesi her şeyden önce toplumu oluşturan bireylerin yani cinsiyet açısından kadın ve erkeklerin eşit

olanaklara sahip olmasına, Diğer bir deyişle cinsiyet dengeli bir yaklaşıma bağlıdır. Toplumunu oluşturan bireylerin tüm olanaklardan eşit yararlanması toplumun dengeli ve anlamlı kalkınmasında oldukça önemlidir.

- Tarımın her alanında aktif rol oynayan ve erkeklerden daha fazla emek veren kadınlar, cinsiyet ayrımına maruz kalmakta ve fırsat eşitliklerinden faydalanamamaktadırlar. Tarımsal Yayım çalışmalarında daha çok kadına ulaşılması ve eğitim düzeyinin dolayısıyla kadınlardaki bilinçlilik düzeyinin yükseltilmesi için daha geliştirilmiş ve sürekliliğin sağlanacağı projelere ve programlara ihtiyaç vardır. Kadınlara yönelik özellikle yaygın eğitime daha fazla yer verilmesi gerekir. Zira daha geniş konu alanlarında yaygın eğitim mümkündür. Yıllardır ihmal edilen bir grup olan kadınların eğitimi gerek örgün gerek yaygın eğitim programlarıyla güçlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Anonim, 2003a. Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışları Kurultayı, Kadın Ve Kız Çocuklarının Eğitim ve Öğrenimi Çalışma Grubu, 14-15 Haziran 2003, İstanbul.
2. Anonim, 2003b. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
3. Anonim, 1999. Eğitime İlişkin Politika Önerileri, T.C. Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
4. Arslan, A., 2000. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Beyda Ofset Matbaacılık, Ankara.
5. Anonim, 2000. Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Şubat, Ankara.
6. Bağcı, C., 2002. Doğu'da Kadın Olmak, ntvmsnbs.com, 21.03.2002
7. DİE, 2004a. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, die.gov.tr
8. DİE, 2004b. Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, die.gov.tr
9. Fazlıoğlu, A., 2002. Kadının Kırsal Kalkınmadaki Yeri: GAP Örneği, V. Tarım Ekonomisi Kongresi 18-20 Eylül, Erzurum.
10. Hasipek, S. ve ark., 1995. Kırsal Kesimdeki Kadının Eğitimi, Tarım Haftası'95, Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 9-13 Ocak, Ankara.
11. Özgen, Ö., Ufuk, H., 2000. Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak, Ankara.
12. Tyler, Ralph W., 1970. Basic Principles of Curriculum and Instruction, University of Chicago Press, Chicago.
13. Yurttaş Z., Atsan, T., 2004. Tarımsal Yayım ve İletişim Teknikleri, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:67, Erzurum.